

El pas del Davallament de la Creu¹

Montserrat Flores

Historiadora i membre de Carrutxa

Com en moltes altres poblacions del nostre país, Divendres Sant al vespre podem veure desfilant davant dels nostres ulls la narració de la Passió de Crist. Cadascun dels passos que participen en la processó del Sant Enterrament representen tridimensionalment una de les escenes d'aquesta narració.

Els passos que surten a la processó són, en primera instància, una manifestació de religiositat. Cadascun d'ells reflecteix la devoció i la manera de pensar tant de les persones que en el passat el van fer construir com de les que l'han continuat treient al carrer i l'acompanyen amb vestes, creus, impropis, ciris, fanals...

També són, però, fruit de l'esforç d'una confraria, aquest grup humà que en el passat va estar unit per la mateixa devoció o per la pertinença a un mateix gremi i avui ho està, sovint, per vincles associatius molt més personals.

I, encara, podem contemplar els passos des del punt de vista artístic, com a obres escultòriques que són: de diferents estils, construïts en diferents èpoques, amb diferents materials i acabats... Des de qualsevol d'aquests punts de vista, però, formen part del patrimoni cultural de la nostra ciutat.

La Germandat de Sant Isidre i Santa Llúcia participa en la processó del Sant Enterrament amb el pas del Davallament de la Creu. L'escena que s'hi mostra té una important tradició en la Setmana Santa reusenca i, en general, en la devoció relacionada amb la Passió. I el conjunt escultòric que la representa és un dels passos més antics que es conserven avui a la ciutat, després de *L'Oració a l'Hort* (1616), del gremi de velers, actualment portat per la confraria de la Salle.

La seva construcció, a començaments del segle XVIII, està directament relacionada amb les transformacions que va viure la religiositat de l'època, fruit de la influència del Concili de Trento. I s'inscriu plenament en un període que va ser decisiu en la configuració de la celebració de la Setmana Santa reusenca.

L'escena del Davallament de la Creu

La representació del Davallament parteix de la cita evangèlica segons la qual Josep d'Arimatea va obtenir de Pilat permís per despenjar de la Creu el cos de

---

¹ En aquest article s'han omès expressament totes les referències als documents que s'utilitzen. Les podreu trobar al llibre d'Ezequiel Gort i Montserrat Flores *L'antiga confraria dels pagesos de Reus*, publicat l'any 2006 per la Germandat de Sant Isidre i Santa Llúcia de Reus en col·laboració amb Carrutxa.

Crist. La trobem representada per primer cop en l'art bizantí del segle IX i, posteriorment, en relleus i grups escultòrics romànics com els de la vall de Boí, en retaules gòtics, en pintures d'època barroca...

En els seus inicis, el Davallament era un episodi purament narratiu que enllaçava les escenes de la Crucifixió i de la Resurrecció. Es representava de manera molt senzilla, amb Nicodem desclavant un dels braços de Crist, Josep d'Arimatea recollint el cadàver, la Mare de Déu besant la mà ja despenjada i sant Joan plorant prop d'ella. A finals de l'Edat Mitjana i en els segles següents, les representacions artístiques hi van afegir més personatges: Maria Magdalena plorant abraçada als peus de Crist, les altres dones prop de la Creu, dos servents enfilats dalt d'escales per ajudar en la part més feixuga de l'operació...

A més, el Davallament va generar una peça de teatre religiós que, a Reus, es representava Divendres a la tarda a l'interior de l'església de Sant Pere, abans de començar la processó del Sant Enterrament. La representació anava a càrrec de la confraria de la Puríssima Sang, que utilitzava a l'efecte les seves dues imatges: el Sant Crist de la Creu i el Crist jacent del Sant Sepulcre. Ara bé, la confraria de Santa Llúcia també hi estava implicada, ja que en un inventari de la Sang de 1630 hi consta que el "llit sobredaurat per a fer lo Devallament de la Creu" és "de dita confraria y de la confraria dels pagesos".

La construcció d'un pas

En aquest context, la confraria de Sant Isidre i Santa Llúcia va construir un pas de fusta policromada amb l'escena del Davallament. S'ha dit sovint que cap a 1610 ja tenien intenció de fer-lo i que es va acabar el 1687. Actualment, però, no es poden donar com a vàlides aquestes dates perquè les notícies que s'havien utilitzat no fan referència a aquesta construcció.

Concretament, la notícia de l'any 1610 correspon a un canvi en la manera en què es representava la peça teatral: fins llavors, eren dos treballadors els qui s'enfilaven amb escales a la creu per desclavar i baixar la imatge. En aquell moment, però, es va considerar que aquest procediment era indecorós i es van substituir els empleats per sacerdots. Per això, el 1610 el prior va manar que la Comunitat de Preveres "fessen lo misteri del devalament de la Creu". El Davallament va continuar escenificant-se, tal com ho confirmen diversos inventaris de la Sang en anys successius.

El 1687, els pagesos es van plantejar construir un pas, però no consta que ho arribessin a fer. El llibre de parlaments de la confraria ens explica que, el 20 de gener d'aquell any, els jurats van anar a trobar els pagesos i els van explicar que una altra confraria havia demanat permís per construir un pas i portar-lo a les processons de Setmana Santa. El Consell de la Universitat, però, no els va voler donar el permís immediatament: abans van voler avisar la resta de confraries perquè mai cap d'elles pogués queixar-se. Es tractava d'evitar les sospites de favoritisme; en definitiva, en el rerefons hi havia la pugna per l'ordre de les confraries a les processons, que recentment havia provocat nombrosos conflictes.

Davant d'aquesta informació, els pagesos van reunir la vintiquatrena i van acordar "que, si las demás confrarias feien misteri, que faríam lo mateix, en pacta de que nos avian de donar lo puesto de la bandera, no avent de purtar al sant misteri més que dues atchas". És la primera vegada, doncs, que trobem documentada la decisió dels pagesos d'encarregar la construcció d'un pas. I la mateixa notícia ja indica ben clarament que abans aquesta confraria no havia portat cap pas, perquè en cas de fer-lo el seu lloc en l'ordre de la processó havia de venir determinat per l'antiguitat de la seva bandera, que sí que hi participava.

Però no sabem si aquest acord de 1687 es va dur a terme. Més aviat sembla que no, ja que no n'apareix cap més notícia fins trenta anys més tard. I, a més, aquesta notícia sembla indicar que el pas s'acabava de construir llavors mateix.

Efectivament, l'any 1718 el vicari general va cridar els pagesos per dir-los que acabava d'assabentar-se que "temps havia que la present confraria tenia un misteri fet del sant devallament de la creu, per anar y assistir a las santas professons dels dijous y divendres sants de la Setmana Santa". Es lamentava que, tot i tenir el pas, els pagesos no assistien a les processons, i els demanava que l'any següent hi acudissin.

Els procuradors de la confraria, però, no van acceptar aquesta invitació, ja que el misteri estava sense daurar i poc adequat; no tenien temps de preparar-lo. A més, es trobaven amb el problema que els seus confreres habitualment participaven en la processó repartits en altres confraries: Nostra Senyora dels Dolors, el misteri del Portacreu i la Sang.

El pas, doncs, ja estava construït el 1718. Un parlament de la Congregació de la Sang de 19 de febrer de 1719 parla ben clarament de "tots los germans pagesos [...] lo misteri novament per dita confraria fabricat per major lustre y devoció de dites professons". Si l'elaboració del misteri era una novetat i, segons la notícia que acabem de veure, encara estava per daurar, podem pensar que s'havia construït tot just al començament del segle XVIII, poc abans del 1718.

A més, es conserven diverses èpoques –rebuts– dels mesos següents, en què diferents persones reconeixien haver cobrat de la confraria per conceptes relacionats amb l'acabament del pas: el mestre Joan Pau Ferrer va cobrar 257 lliures i 12 sous per "aver dorat lo sant misteri del davallament de la creu que té dita confraria"; l'escultor Esteve Vila, 2 lliures i 2 sous "per haver treballat una creu per lo misteri de dita confraria"; un altre mestre, 19 lliures, 17 sous i 6 diners "per una sanefa de rasso y aforro, per lo misteri de dita confraria". I, una mica més endavant, el 1721 consta un pagament per "aver posat uns pomets al misteri de la dita confraria, per posar la sanefa". Gràcies a aquestes notícies, doncs, es poden datar les tasques d'arranjament del pas entre 1718 i 1721.

Mentrestant, la confraria anava preparant la manera en què el misteri participaria a la processó. D'una banda, es va establir quin lloc hauria d'ocupar: el 1718, van proposar que fos "en lo lloch que dit misteri demana segons la passió del Senyor". De l'altra, van resoldre el problema de la dispersió dels seus confreres en altres misteris: el 29 de desembre de 1718, el vicari general va ordenar que els pagesos que fossin membres d'altres confraries, estaven obligats a continuar acompanyant-les en la processó, "per ser antes obligats a anara il·luminar dits misteris que no al de dita confraria dels pagesos". En canvi,

els pagesos que fins llavors havien acompanyat els misteris de la Congregació de la Sang quedaven eximits de fer-ho, perquè la Sang era una confraria prou nombrosa per no restar perjudicada amb aquesta minva d'assistents. El text ho expressa prou clarament: “que·ls pagesos que·s troban ser de la Sanch de Jesuchrist degan anar ab lo misteri dels pagesos y no ab dita congregació, en atensió de no faltar a aquesta lo lluhiment encara que fàltia la assistència dels pagesos”. Lògicament, la Sang va protestar contra aquesta decisió, però segurament no va aconseguir que es modifiqués.

El primer any en què sabem segur que van participar a les processons és el 1721, perquè consta el pagament de 4 sous a les persones encarregades de portar-lo. No sabem el nombre d'aquests portadors, que el 1723 eren Jaume Auquer, Rafel Porta i els seus companys. El 1745 sí que se'ns diu que el misteri era portat per sis persones, a les quals la Confraria donava les sabates.

Les figures del pas

En aquells moments, al pas tenia cinc imatges de fusta policromada i, com hem esmentat, daurada per Joan Pau Farré. A finals del segle XIX n'hi van afegir dues més: en un dels inventaris (del segle XIX, sense data) de la Germandat se'l descriu “*con 5 imágenes cuando le bajan de la cruz*”, mentre que en l'inventari de 1912 apareix la xifra de cinc imatges corregida i substituïda per la de set imatges “*cuando le bajan de la cruz*”.

El conjunt va ser enriquit al llarg del temps. Així, el 1755 l'argenter Josep Vilà va fer una corona de plata per a la Mare de Déu. El 1825 es va fer una corona de llauna; no sabem per a quina de les figures, però probablement per a alguna de les secundàries; el 1860 la Germandat guardava en una capsa “dos coronas de plata, la una de espinas”. El 1912, el pas tenia dues coronas de plata i una tovallola per a la imatge de Jesús. Era rematat amb unes faldilles de vellut, que en els documents escrits en català s'esmenten com a “ròssec” i en els castellans com a “volante”. En l'inventari de 1860 s'especifica que la roba era de vellut de seda i que estava rematat “amb sas bordas”.

La composició escultòrica del pas segueix l'esquema dels davallaments barrocs:² el Sant Crist ha estat desclavat i el seu cos, ja a mitja alçada de la creu, forma un eix diagonal que recorre l'escena d'esquerra a dreta i de dalt a baix. Els dos personatges enfilats dalt de l'escala han acabat la feina de treure els claus i sostenen el cadàver mentre el baixen suaument: el de la dreta aguanta el canell esquerre del Sant Crist i el de l'esquerra sosté els extrems de la tovallola amb què el fa relliscar fins a terra. Allà l'esperen dos personatges masculins drets –davant, Sant Joan i darrera, un home amb indumentària jueva i llargues barbes a sota– i dos de femenins agenollats –la Mare de Déu davant i Maria Magdalena, avui destruïda, vora els seus peus.

La primera descripció completa del pas la trobem el 1934. S'identifica així les figures: el Sant Crist, de 1,30 m d'alçada, dotat amb una corona d'argent

---

² Agraeixo al Museu d'Art i Història de Reus les informacions proporcionades sobre la descripció física del pas.

(segurament la que apareix des de començaments de segle); Sant Josep d'Arimatea, també de 1,30 m; Sant Nicodem; un Sant Joan daurat i policromat; un altre sant que no s'identifica, també de 1,30 m d'alçada, situat davant de la creu a la seva dreta, en actitud de rebre la imatge de Crist, i la Mare de Déu orant, en talla daurada i policromada, de 0,87 m.

Ara bé, aquesta identificació no es correspon amb la distribució habitual dels personatges del Davallament. En les representacions medievals i modernes, és Josep d'Arimatea qui està al peu de la creu recollint el cos de Crist. A Nicodem, com a persona de menor categoria social, li correspon la feina més feixuga de desclavar-lo. Pensem, doncs, que Josep d'Arimatea no és un dels dos personatges enfilats dalt de l'escala, sinó l'home que rep el cos de Crist al peu de la creu, i que el document de 1934 no sap identificar. De fet, en una fotografia anterior a la guerra de 1936-39, publicada el 1959 pel *Semanario Reus*, s'observa que llavors aquest personatge agafava realment amb la mà dreta el braç dret de Crist. Un del dos homes enfilats a les escales seria Nicodem, possiblement el de l'esquerra del Sant Crist, que porta una indumentària més pròpiament hebrea.

Així mateix, cal notar que la descripció de 1934 ja no inclou la figura de Maria Magdalena, que sí apareix en la fotografia del *Semanario Reus*. Cal que ens qüestionem, doncs, si aquesta figura va ser destruïda durant la guerra o ja havia desaparegut anys abans, potser per accident o per altres causes.

El que no podem esbrinar, però, és quines d'aquestes set figures són les que es van afegir a finals del segle XIX. Probablement una fos Maria Magdalena, sense la qual la composició inicial podria tenir igualment sentit. L'altra, en canvi, és més difícil d'esbrinar. Si descartem les del Sant Crist, la Mare de Déu i els dos homes enfilats a les escales, resten només Sant Joan i Josep d'Arimatea, ambdues teòricament necessàries en tota representació del Davallament.

De la religiositat al patrimoni cultural

El 1912, el pas sortia a la processó acompanyat per 12 persones amb vestes, algunes de les quals eren noves i altres velles; fins poc abans, però, devien haver estat moltes més, ja que en l'inventari de 1912 el número 12 està escrit damunt del 24, corregit. Els portants d'aquestes vestes es distingien dels sis que carregaven el pas, que tenien uns vestits diferents. En total, doncs, l'acompanyament del pas el formaven, com a mínim, 18 persones amb indumentària pròpia.

La documentació deixa ben clara quina funció tenia el pas, si més no a finals del segle XIX, ja que se l'identifica sempre com al "misteri per la professó del Divendres Sant". Cal creure, però, que ja hi participava des de força temps abans, probablement des del moment en què va ser construït.

Ara bé, alguns anys la Germandat van dubtar sobre la conveniència que el pas acudís a la processó. Almenys al tombant del segle XIX al XX, invariablement rebien petició escrita de la Reial Congregació de la Puríssima Sang per tal que assistissin a la processó "*por dar más luz*" (1883). Aquesta petició era sotmesa

a votació de la junta, que alguns anys (el 1893 i el 1900, per exemple) va negar l'assistència de la confraria i del pas a la processó. Pensem que cal entendre-ho en el context de la crisi que va patir la Setmana Santa reusenca en el tombant de segle i, en darrer terme, dins de la conflictivitat social i ideològica que vivia la ciutat en aquells anys.

Ja en aquests moments, el pas es deixava en exposició pública uns dies abans de la processó, un cop estava preparat. Aquesta exposició no es feia a la casa de la Germandat, sinó a les cases dels seus procuradors. El 1885 i el 1889, però, aquests van declarar que no disposaven d'un lloc adient i van demanar que el pas s'instal·lés als baixos de la casa. El 1895, un cop més el misteri es va portar a la casa del primer procurador. L'any següent van decidir tornar a exposar el pas a la casa de la Germandat; el motiu, però, van ser unes circumstàncies extraordinàries que cal entendre en un context de conflicte general: a finals de març, els membres de la confraria manifestaven que *"había algunas disidencias y rumores para sorprender la procesión, y por dichos asuntos se acordó poner el misterio en la misma casa de la hermandad"*.

El reconeixement de la vàlua artística i històrica del pas va portar la Germandat a dipositar-lo al museu de la ciutat el 1934. En l'acord, datat l'11 de gener, queda palès l'interès de la Germandat per la conservació del conjunt, i també el reconeixement envers la seva funció dins dels actes religiosos, ja que la Germandat podia sol·licitar-lo i acudir amb ell a processons i festes religioses.

Per tal de preservar-lo, el 1959 se'l va sotmetre a restauració per tal de reparar-lo dels danys soferts durant la guerra. El 2002 es va fer la primera fase del que havia de ser una restauració gradual de tot el conjunt. Malauradament, però, el pas va sortir molt perjudicat en l'ensorrament de la casa de la Germandat el dia 2 d'abril de 2002, l'endemà de Dilluns de Pasqua: un dels braços del Sant Crist es va despendre i altres figures van patir greus desperfectes. Les reparacions van durar força mesos, i es van acabar per Setmana Santa de 2004.

El pas del Davallament de la Creu que veiem avui al carrer és obra de l'esforç dels pagesos que el segle XVIII van voler fer una aportació a la processó del Divendres Sant. Però també de tots aquells que, al llarg dels segles, han contribuït a conservar i mantenir aquest element del patrimoni etnològic i artístic de la ciutat. Un element, en definitiva, del seu patrimoni cultural.

Reus, febrer de 2008